

17. Французско-русский фразеологический словарь. Ок. 35000 выражений / [под ред. Я. И. Рещкера]. – М.: Изд-во. иностр. и нац. словарей, 1963. – 1112 с.
18. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки / Ю.В. Цимбалюк. – К.: Вища школа, 1990. – 436 с.
19. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes par M.Maloux. – Paris: Librairie Larousse, 2001. – 628 p.
20. Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages / W. Mieder. – New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1986. – 582 p.
21. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: w IV t. / [red. J. Krzyżanowski]. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1972. – T. I–III.
22. Oxford Advanced Learner's Compass on CD-ROM. – Oxford University Press, 2005.
23. Proverb wit & wisdom. A treasury of proverbs, parodies, quips, quotes, clichés, catchwords, epigrams and aphorisms / [comp. by L. A. Berman; with assist. by D.K. Berman]. – New York: Berkley Publ. Group, 1997. – 522 p.
24. The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / [ed. by F. P. Wilson]. – Oxford: Clarendon Press, 1992. – 930 p.
25. The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / [ed. by R. Fergusson & J. Law]. – Penguin Books, 2000. – 365 p.

УДК 811. 161.2'06

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО І ЗАПОЗИЧЕНОГО В ТЕРМІНОЛОГІЇ

Кочан І.М., д-р. філол. н., проф.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті окреслено проблему національного і запозиченого в термінології, наведено думки учених та їхні погляди з приводу цього та щодо трактування супровідних термінів.

Ключові слова: українська мова, термінологія, запозичена лексика, іншомовні слова, інтернаціоналізми, міжнародні слова

И.Н. КОЧАН. ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНОГО И ЗАИМСТВОВАННОГО В ЯЗЫКЕ. Львовский национальный университет имени И.Франко, Украина.

В статье поставлено проблему национального и заимствованного в терминологии, приведены высказывания учених и их взгляды относительно этой проблемы, а также терминов, сопровождающих ее.

Ключевые слова: украинский язык, терминология, заимствованная лексика, иностранные слова. Интернационализмы, международные слова.

I.M. KOCHAN. PROBLEM OF NATIONAL AND ADOPTED IN LANGUAGE. Lviv national university of I. Franco, Ukraine.

In the article a problem of national and adopted in terminology is put, Expressions of scientist and their looks are brought in relation to this problem, and also terms accompanying them.

Keywords: Ukrainian language, terminology, adopted vocabulary, foreign words. International vocabulary, international words.

Проблема національного та запозиченого в українському термінознавстві завжди була важливою. Тож сьогодення не є винятком. З давніх-давен торговельні, економічні та культурні зв'язки між народами сприяли проникненню в різні мови іншомовних слів. Так само й українська мова збагачувалася іноземними елементами і словами.

Причини таких запозичень різні, насамперед, це позначення реалій чужого життя (*спагеті, піца* – італійське; *хот-дог* – американське, *гамбургер, бутерброд* – німецьке), відтак створення однослівного терміна замість кількаслівного національного (*спринтер* – бігун на коротку дистанцію, *рефері* – суддя спортивних змагань), “престижність” іншомовного слова (*вердикт* замість присуд, *супермаркет* замість магазин самообслуговування), усталеність його у мові (*телефон, автомобіль, телевізор*). Ще однією з причин запозичень є потреба у поповненні або створенні якоїсь лексико-семантичної групи, яка була відсутньою чи

недостатньо заповненою у певний час, та семантичне обмеження питомого слова, усунення його багатозначності.

Проникаючи в нове мовне середовище, запозичене слово пристосовується до чужої лексичної системи, входить у чужі для нього лексичні зв'язки. Процес адаптації – це формування лексичних зв'язків слова у новій системі, створення серій і рядів типових уживань його у мові, які узагальнюються і є достатніми для актуалізації значення.

Дедалі актуальніше постає питання про те, якою має бути українська термінологія: замкнутися у своєму вузькому національному колі чи, навпаки, дати простір чужомовним словам?

Мета статті – з'ясувати доречність запозичених термінів і зокрема інтернаціоналізмів в національних терміносистемах. Почнімо від найпростішого. Звернімося до фахового лінгвістичного словника за довідкою. Як відомо, “фаховий словник є не лише інструментом фіксації релевантних наукових нагромаджень, але й інструментом самовираження відповідної науки й структури методів та пріоритетів досліджень” [5, с. 33]. Це стосується також і словників лінгвістичних термінів. Отож, у “Словнику лінгвістичних термінів” Д.Ганича та І.Олійника зазначено, що “**Запозичення** 1. Звернення до лексичного фонду інших мов для визначення нових понять і предметів, причому часто самі ці поняття і предмети разом з їх назвами засвоюються від інших народів. 2. Слова, словотворчі афікси, конструкції, що ввійшли в мову внаслідок запозичення” [4, с. 82].

Розвиток української термінології має специфічний характер порівняно з термінологією інших європейських мов. Формування її відбувалося під впливом російської та польської мов. Мала вплив також німецька, оскільки культура цього народу в певні етапи розвитку людства була добре розвиненою.

Складність творення й уживання термінологіки І.Франко вбачав у тому, що, з одного боку, “учений, викладаючи нам здобутки науки, мусить послугуватися мовою, і то не якоюсь абстрактною, а тою, звичайною, витвореною історично, привичною для нас” [11, с. 47], а з іншого – повинен дбати про максимальну точність й однозначність терміна: “чим докладніша, доказовіша має бути наука, тим сильніше учений має боротися з сею поетичною сенестією, отже, поперед усього з мовою, - відси йде, напр., конечність витворювати наукову тебрінологію, звичайно, дику, варварську в очах філолога, або звичай уживати для такої термінології *чужих слів*, відібраних від живого зв'язку тої мови, в яку їх вплетено,- на те, щоби не збуджувати ніяких побічних образів в уяві”. [11, с. 47].

Входячи в систему мови-рецептора, іншомовне слово втрачає широке коло різноманітних значень, властивих йому в рідній мові, і відокремлюється в одному специфічному значенні, найчастіше предметно-речовому. Звідси одноплановість, однозначність нового запозичення в початковий період існування його в нових умовах. “Чим ширші і різноманітніші контексти вживання іншомовного слова, – а ці контексти зумовлюють зміни в семантичній структурі слова, тим скоріше і міцніше закріплюється слово у мові” [2, с. 48].

Серед запозичень слід виділити міжнародні слова, або слова-інтернаціоналізми. На думку Ю.Бельчикова, такі терміни за своїм походженням старогрецькі чи латинські або складаються із греко-латинських коренів, які у певних системах наукових понять передають специфічні ознаки. Тому корені, побудовані саме з таких спеціалізованих терміноелементів, вирізняються високою точністю позначення і називання.

Автор зазначає, що слова з такими елементами слід вважати інтернаціональними, бо вони, “по-перше, позначають поняття, явища із сфери політики, культури, науки, техніки, мистецтва, і, по-друге, поширені в декількох, хоча б трьох неспоріднених мовах” [2, с. 3]. Такі слова запозичувалися на різних етапах розвитку мови і в різних терміносистемах.

Поняття і термін “інтернаціональний” з'явилися у XVIII ст. Вважається, що автором цього слова був англієць Дж.Бентам. Інтернаціоналізми на початку XX ст. трактувалися як суто європейське явище і як окремий випадок лексичних запозичень. [15, с. 95]. Як стверджує Т.Секунда, “за *інтернаціональні* терміни можна вважати ті терміни, що їх уживають з тим самим значенням у більшості європейських, особливо висококультурних, мов. [10, с. 15].

В.Акуленко вважає, що інтернаціоналізми – це слова і вислови, що належать до спільного етимологічного фонду ряду мов, близьких за походженням або історичною належністю до певної зони. Це важливе джерело спільної лексики та фразеології, термінології. Виникли вони у великих об'єднаннях мов світу, що утворюють п'ять основних зон: *європейську* (латино-грецьку за мовною основою); *ізраїльську* (гебрайську), *близько- і середньосхідну* (арабо-перську), *індійську* (санскритську, індо-арійську); *позаросійську* далекосхідну (китайську). Українська мова належить до європейської зони.

З мовознавців початку XX ст. явище інтернаціональної лексики розглядав А. Мейє [14, с. 59], хоч він і не послуговувався цим терміном, а вів мову про історичні шари міжнародної лексики. Саме цей учений висловив думку про існування аналогічних явищ у різних регіонах земної кулі.

Ідея різних типів інтернаціоналізмів обґрунтовувалася в 30-х роках XX ст. у працях Е.Вюстера [16] та В.Жирмунського [6]. Інтернаціоналізми завжди мають подібне звучання, тотожні або близькі значення, подібну форму.

Інтернаціоналізм – (лат. *inter* “між” і *natio* “народ”) слово (або вислів), що належить до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. [4, с. 96]. Уточнення цього поняття знаходимо в науковій літературі. Під *інтернаціональною* лексикою розуміють слова або терміни, які в близькій формі та з тими самими значеннями уживаються у багатьох мовах народів Європи, Азії та інших континентів, зберігаючи близьке або спільне значення й фонетико-морфологічну будову. У середині XX ст. її досліджували такі українські учені: В.Акуленко, І.Білодід, Т.Кияк, О.Медвідь, Т.Панько, О.Пономарів, Л.Симоненко, Ю.Цимбалюк тощо. Сьогодні цей термін уживають із застереженням, надаючи перевагу його прямому відповіднику “міжнародне слово”. Оскільки слово *інтернаціональний* останнім часом набуло на ідеологічному рівні негативного відтінку, послуговуватимемося його відповідниками – *міжнаціональний, міжнародний*.

Штучними, на думку В.Акуленка, виглядають деякі спроби розмежувати явища *інтернаціонального і міжнародного*. Іноді довільно пропонують відносити *інтернаціональний* до широкого кола чи навіть до усіх, а *міжнародний* – до вузького кола народів або, виходячи не із значення чи мотивування відповідних слів, роблять спроби трактувати *інтернаціональне* як таке, що стосується різних націй, а *міжнародне* – будь-яких народів.

“Категорія інтернаціонального має об’єктивний характер, а не впливає з дослідницької методики. Інтернаціональне втілюється у різних національних реалізаціях, причому суть його виявляється саме при зіставленні і порівнянні таких реалізацій. Воно не існує поза межами національного і не може протиставлятися національному як щось зовнішнє, позанаціональне...” [1, с. 4].

Процес інтернаціоналізації слів вивчений ще недостатньо. Не визначена загальна номенклатура та інвентар міжнародних лексичних одиниць, немає точних даних кожної мови щодо поширення міжнародних термінів, їх етимології, розподілу за лексико-семантичними розрядами, тематичними групами. Усе це зумовлює *актуальність* дослідження.

Міжнародні лексеми є у кожній мові. Їхня кількість залежить від того, чи мова повністю абсорбує ці слова у свою систему, чи, навпаки, відштовхує їх, намагається знайти для них відповідні аналоги на національному ґрунті. Більшість таких слів називають поняття різних галузей знань, тобто є термінами.

Українській мові також притаманні такі спеціальні назви. Вони з’явилися порівняно недавно, але вже здобули права громадянства. Одні з них пристосувалися до нашої мови, отримали національну афіксацію, стали продукувати словотвірні ланцюжки та гнізда, інші ж так і залишилися у своєму первісному вигляді, лише в нашій транслітерації. “Інтернаціоналізація лексем належить до універсальних мовних явищ, оскільки включає до свого словникового фонду певну кількість міжнародних слів і термінів.

Процес інтернаціоналізації лексем досить складний і пов’язаний як із внутрішньомовними, так і зовнішньомовними факторами. У цьому зв’язку інтернаціональне, міжнародне слово може або генетично належати до загальноетимологічного фонду і проходити шлях розвитку усередині конкретної мови, або запозичуватися з мови, в якій воно було введено в ужиток, при цьому неабияка роль відводиться мові-посереднику” [7, с. 27].

В українську мову латинські й грецькі слова проникали різними шляхами: 1) безпосередньо з класичних мов; 2) за посередництвом романо-германських мов (французької чи німецької); 3) за посередництвом слов’янських (польської чи російської).

Процес запозичення термінів суттєво не відрізняється від запозичення слів загальнонавчальної мови, проте “корінні відмінності існують. Полягають вони саме у використанні переважно писемного шляху проникнення нових слів, а також можливості свідомого впливу на формування термінологічних систем” [8, с. 130].

Терміни з міжнародними компонентами легко впізнати, вони мігрують з однієї мови до іншої, не потребують перекладу і позначають поняття найрізноманітніших галузей знань. А оскільки, як відомо, терміни не творяться стихійно, а придумуються, складаються за певним зразком, певною моделлю, то нерідко відомі

автори деяких з них. Зокрема, автором математичного терміна *логарифм* є шотландський математик Дж. Непер (1550–1617). Він утворив його з грецьких основ. Слово *мікроб* (термін біології та медицини) утворив 1876 року хірург Седіо також на основі грецьких слів. Термін *екологія* виник у середині XIX ст. (1858), проте у науковий обіг його ввів німецький біолог Ернст Геккель у 1886 році [3, с. 135], а слово *телефон* придумав у 30-х роках XIX ст. англійський фізик У. Уїтстон. Останнім часом греко-латинські морфеми є тим будівельним матеріалом, з якого нерідко творяться терміни у західноєвропейських мовах.

Історія термінології – це не лише національна проблема, а й, безумовно, міжнародна, бо пов'язана з історією світової науки, з історією міжнародних взаємозв'язків. Кожне наукове відкриття супроводжується новою назвою, яка належить до терміносистеми певної наукової галузі, а вже звідти наукове поняття переходить в інші мови світу, зберігаючи назву, придуману автором, або ж, навпаки, отримує свою, національну номінацію. Так частина слів переходить з однієї мови в іншу.

Т. Секунда доводить “псевдоінтернаціоналізм” деяких так званих інтернаціональних термінів. Він стверджує, що такі слова, як *шарнір*, *ватерпас*, *рулетка*, *паралель*, *вінкель* тощо у жодній європейській мові, крім російської, не уживаються, напр.: “*ватерпас* – слово англійського походження, у німецькій маємо *Wasserwage*, *Libelle*, у французькій *niveau d'eau*, у польській *libella*, у чеській *vodováha*, *vodorovnosti*. На його переконання, українська термінологія повинна спиратися найперше на народні термінологічні матеріали. “...Матеріали ці дуже багаті, а що вони фактично існують, то ми й не маємо права творити термінологію, не використавши їх... Збирати матеріали потрібно по всій території, що її залюднює український нарід... Складати українську термінологію треба дуже обережно, щоб не засмітити мови невдалими термінами, а що це складання відбуватиметься під впливом чужих мов, то треба буде заздалегідь визначити хоча б певні загальні принципи щодо участі в ній чужих мов” [10, с. 17]. Т. Секунда висловив думку, що такі слова, як *барометр*, *температура* тощо слід віднести до української технічної термінології, зазначаючи, що і до них слід підібрати українські національні відповідники. Існування національних відповідників поряд з інтернаціональними може стати у пригоді авторам популярних технічних розвідок та книжок, адресованих широкому колу читачів і користувачів. Його сучасник Є. Риндик, автор праці “Міцність матеріалів”, вважав, що “повна українізація наукової термінології була б ідеальним розв'язком справи”. На його думку, чужі терміни засмічують мову, шкодять її красі, отже, їх треба уникати. “...Знання інтернаціональної термінології не дає ні найменшої можливості читати чужу книжку, якщо з цим не сполучене знання цілої мови цієї книжки... Треба звести кількість чужих слів до мінімуму. Кожний влучний справді український термін треба вводити в життя, незалежно від того, чи він усуває слово інтернаціональне, чи просто чуже”. [9, с. 4].

Автор “Систематичного словника української математичної термінології” М. Чайковський, навпаки, пише, що “повна націоналізація всієї термінології так само була б недоцільною, бо багато чужих слів вже закоренилися в нашій мові так, що не слід би їх викидати, й не кожне чуже слово піддається перекладові” [13, с. 6].

“Певна річ, – писав І. Франко, – що викидування, а часто й дуже недотепне “перекладання” міжнародних слів, особливо в міжнародній термінології, ще більше відділило слов'ян одних від других, а й припинення слів з одної слов'янської мови до другої робилося не раз в надто великій мірі і без приноровлення до духу і звукових правил рідної мови”. [12, с. 72].

потреба засвоєння нових інтернаціональних елементів постає тоді, коли міжмовні тенденції до їх прояву збігаються з внутрішніми потребами та можливостями окремо взятої мови. Дослідники переконують, що включення в іншомовні терміни таких терміноелементів, які сприятимуть вмотивованості всього утворення, врахування фактора поширення терміна у сфері професійного спілкування, у тому числі у міжнародному масштабі, обґрунтовують іншомовне термінологічне запозичення. Саме вмотивованість вони вважають найбільшою перевагою при виборі “свого” і “чужого” з-поміж термінів-синонімів.

Вважаємо, що не слід протиставляти інтернаціональні та національні елементи в будь-якій мові, тому що інтернаціональне є складовою частиною національного. Більш того, інтернаціоналізація лексики є одним із шляхів розвитку кожної національної мови. Наявність інтернаціонального елемента в будь-якому вигляді (у слові чи його частині) значно полегшує спілкування між носіями різних мов. Наукова термінологія кожної мови є явищем національним за своїми витоками, але часто інтернаціональним за сферою вживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В.В. Співвідношення національного та інтернаціонального у мові / В.В. Акуленко // Мовознавство. – 1976. – № 1. – С. 4.
2. Бельчиков Ю.А. Интернациональная терминология в русском языке / Ю.А. Бельчиков. – М., 1959. – С. 48.

3. Бондар О. Семантико-граматичні типи терміносполук у галузі екології / О.Бондар // Українська термінологія і сучасність.: Зб. наук. праць. – К., 2003. – С. 135.
4. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів. / Д.І. Ганич, І.С. Олійник - К.: Головне видавництво Видавничого об'єднання "Вища школа", 1985. – 360 с.
5. Денисенко С. Лінгвістичні словники та термінологія в порівняльних дослідженнях фразеології / С.Денисенко, О.Бей, І.Микитка // Вісник "Проблеми української термінології". – Львів, 2010. – С. 33.
6. Жирмунский В. Национальный язык и социальные диалекты / В.Жирмунский. – Л., 1936.
7. Кокойло О.В., Корбозерова Н.М. Інтернаціональна лексика в російській та іспанській мовах / О.В. Кокойло, Н.М. Корбозерова // Мовознавство. –1987. – № 2. – С. 27-32.
8. Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д.С. Лотте. – М.: Наука, 1982. – 142 с.
9. Риндик С. Міцність матеріалів. – Прага, 1924. – 339 с. + XXII с. .
10. Секунда Т. Принципи складання української технічної термінології // Вісник Ін-ту укр. наук. мови. – 1930. – Вип. 2. – С. 11-21.
11. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко.// Твори в 50-ти тт. – Т. 31. К: Наук. Думка, 1981 – С. 5-119.
12. Франко І. Слов'янська взаємність у розумінні Яна Коллара і тепер / І. Франко // Твори в 50-ти тт.– Т. 29. – К: Наук. думка, 1981 – С. 51-76.
13. Чайковський М. Систематичний словник української математичної термінології / М. Чайковський. – Берлін: Вид-во Української молоді, 1924. – 116 с.
14. Meillet A. Introduction à la classification des Langues / A.Meillet // Linguistique historique et linguistique générale. – Paris, 1936 – Т.2. – S. 59.
15. Richter E. Fremdwortkunde / E.Richter. – Leipzig; Berlin, 1919. – S. 94-97.
16. Wüster E. Die internationale Normung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik / E. Wüster. – Berlin, 1931.

УДК 378. 147: 81.381

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ УКРАЇНОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ

Кравченко Є.Г., к. філол. н., доцент

Донецький національний університет

У статті розглядаються питання формування комунікативної україномовної компетенції студентів з метою підготовки фахівців для роботи у сучасному освітньому середовищі. Автор ділиться досвідом щодо впровадження інноваційних технологій у навчальний процес.

Ключові слова: інноваційні технології, комунікативна україномовна компетенція, білінгвізм, мовна норма

Кравченко Е.Г. ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ / Донецкий национальный университет, Украина.

В статье обсуждаются проблемы формирования коммуникативной украиноязычной компетенции студентов с целью подготовки специалистов для работы в современной образовательной среде. Автор предлагает внедрение конкоетных инновационных технологий в учебный процесс.

Ключевые слова: инновационные технологии, коммуникативная украиноязычная компетенция, билингвизм, норма языка.